

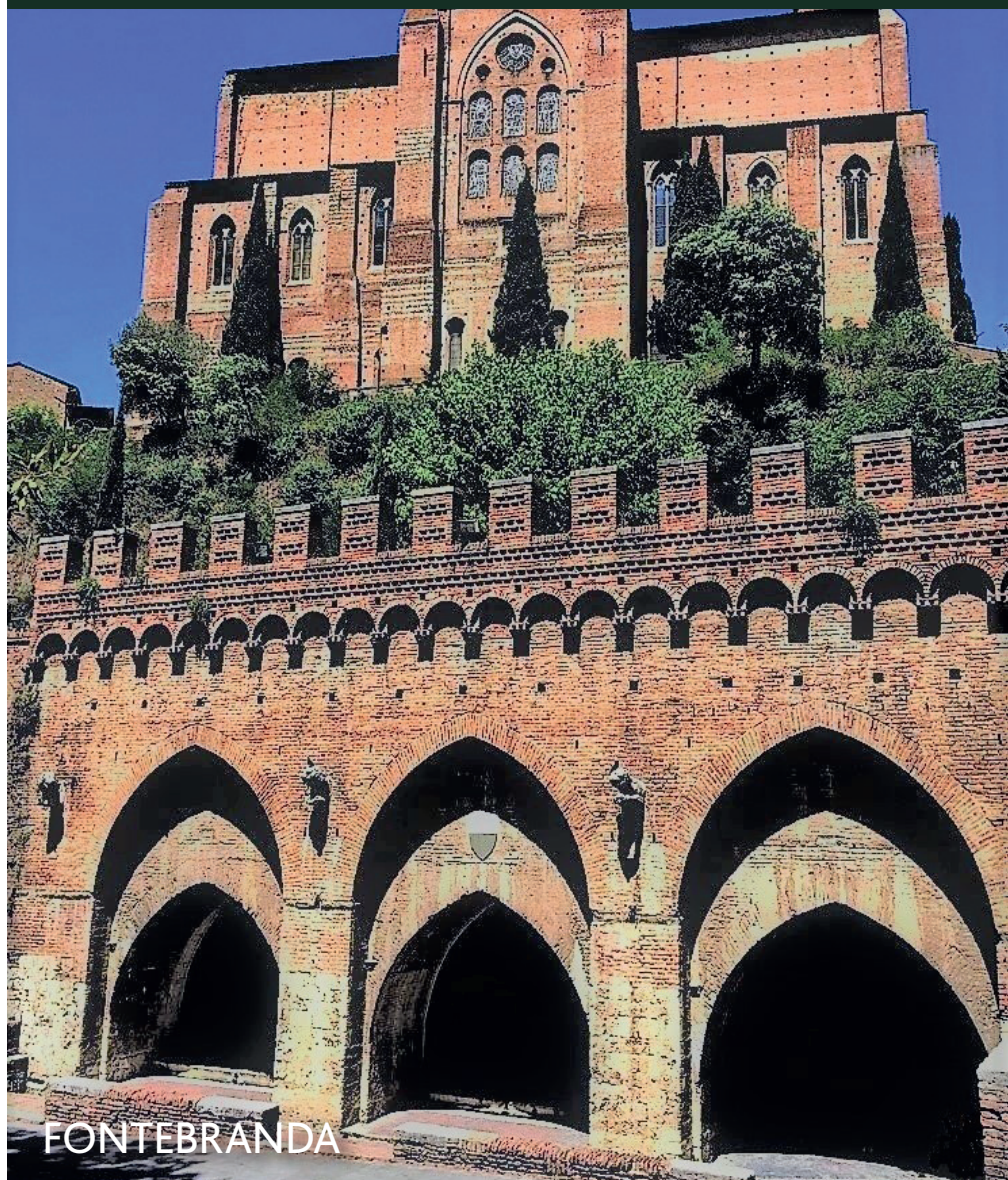
JOHANNES JØRGENSEN SELSKABET

NYHEDSBREV

September 2017

15. Årg.

Nr. 3

FONTEBRANDA

NYHEDSBREV

Medlemsblad for
Johannes Jørgensen Selskabet

Ansvh. red. Stig Holsting
Lykkesholms Allé 9 A, 1.tv
1902 Frederiksberg C
Tlf. 2129 0408 e-mail:
stigholsting@gmail.com
Kassererens e-mail:
johs.jorgensenselskabet@gmail.com
www.johannesjoergensenselskabet.dk
Bankkonto nr.: 1551 0010132908

Johannes Jørgensen Selskabet
er et litterært forum til studium af
digerens liv og forfatterskab.
Selskabet arbejder nært sammen
med Johannes Jørgensens Hus i
Svendborg og andre litterære
selskaber.
Medlemskab koster 175 kr. om året.

Selskabets bestyrelse:
Stig Holsting, formand
Oluf Schönbeck, næstformand
Fælledvej 14 E, 5.tv.
2200 København N.
E-mail: olufschon@gmail.com
Tlf. 60863727.
Ove Klausen, sekretær.
Ottosminde 2, 8960 Randers.
Tlf. 86404032.
E-mail: oklausen@fiberflex.dk
Henning Fink-Jensen, kasserer.
Krogmosevej 28, 2880 Bagsværd.
Tlf. 23495938
Andreas Holsting. Ved Klosteret 6,
2100 København Ø. Tlf. 31219609.
E-mail: andreas.holsting@hotil.com
Forsidefoto: Vilhelm Holsting

”Porta del paradiso”

”I et gammelt Palazzo, mellem San Vi[g]ilio og il Campo, var der en Port [...] som du mer end én Gang taknemlig havde kaldt ’Porten til Paradis’”, skriver Johannes Jørgensen i sin bog *Italiensk* og lægger ordene i munden på den unge Francesco Malavolti, som havde en svaghed for kvinder – både elskerinden og den spirituelle Katerina. Men ordene var også forfatterens egne, og det gamle palazzo ligger der endnu. Her boede Anita Renieri og her besøgte Jørgensen hende ofte i den gade, han selv kaldte Via Ricordi – mindernes gade (egt. Banchi di Sotto). ”Porten til Paradis” kalder han også porten til Anitas bolig, som skønt beskeden af udseende alligevel var indgangen til hans lykkeligste tid i Siena.

Sangen om ANITA

Af Stig Holsting

Anita Renieri var under halvt så gammel som Johannes Jørgensen. De traf hinanden første gang i slutningen af 1913 og der udviklede sig hurtigt en gensidig sympati mellem dem ikke mindst på grund af deres fælles sans for poesi.

Johannes Jørgensens forstod kildenymfernes sprog. Det evige rislende kildevand, som havde løbet siden tidernes morgen, havde bud til hans fantasi. I Goethebogen, som han skrev i 1913 efter sin valfart i den store tyskers spor, citerer han den unge Werther for følgende, da han i Wetzlar står foran Goethebrønden: "Her lige udenfor

Byen er en Brønd [...] – Du gaar ned ad en lille Høj og befinder dig foran en Hvælving, hvorunder henved tyve Trin fører ned til Kilden" (s. 18-19). Og Werther lader sig fortrylle af brøndens rislen, ligesom Johannes Jørgensen 150 år efter lod sig fortrylle foran samme brønd. På en udateret papirlap har han noteret et citat fra Dantes

Guddommelige Komædie, for at vise den stemning han selv kunne bringes i ved lyden af kildevandet "der risler og mumler": "... så skøn en klang at sjælen, der er beredt, straks løber fuld af kærlighed –".¹

I Johannes Jørgensens efterladte skitser til aldrig realiserede bøger er nogle kun på en eller nogle få sider, andre er omarbejdede flere gange og ret fragmentariske og de fleste bærer paginering påført med blå farveblyant og vidner derved om, at de var tænkt ind i en større sammenhæng. Ved et nærmere studium af dette materiale finder man flere genkendelige dele, som indgår i nogle af hans realiserede værker. Det er skitser og udkast, som har fundet anvendelse andetsteds. Det er nogle af disse fragmenter, som vil blive behandlet her og sammenstykket til en forståelse af en vigtig periode i digterens liv og forfatterskab.

I bogen om den hellige Katerina af Siena ofrer Johannes Jørgensen den gamle middelalderbrønd i Katerinas by, Fontebranda brønden med det sorte bassin bag de tre gotiske buer, megen opmærksomhed, næsten mere end nødvendigt er. Han titulerer endda helgeninden som Katerina fra Fontebranda! (*Italiensk* s. 43). Ganske vist boede Katerina kun få skridt derfra, og sikkert har hun også, som Jørgensen skriver, hentet vand herfra til husholdningen i barndomshjemmet i den nærliggende gade, men brønden havde i grunden ingen

betydning for hendes historie.

Men det fik den for Johannes Jørgensen. I bogen *Bag alle de blaa Bjærg* fra 1913 beretter han om sin første tid i Siena, og her omtaler han Fontebranda, ganske vist kun i et par bisætninger, skønt den dog var en navnkundig lokalitet i byen.

Mange steder giver Jørgensen siden udtryk for sin længsel efter Sienaårene 1913 – 1915 og ikke mindst i sine dagbøger. Første del af den lille bog *Italiensk* fra 1931 helliger han nogle vemodige minder fra denne tid, og her indtager Fontebranda en hemmelighedsfuld plads. I bogen *Omkring Axen Assisi-Salzburg* fra 1938 skriver han i essayet "Skruen uden Ende"² kryptisk om den lille 8-årige Assisipige Anita, som han hjælper med et vanskeligt regnestykke, at hun kunne jo have været hans muse, hvis hun havde haft den rette alder. Anita-navnet havde i hans øren en særlig klang over 20 år efter, han havde forladt Siena. Og det er den historie nærværende artikel vil berette om.

I forordet til Katerinabogen (1915) taler han i ydmyge vendinger om den tak, han skylder Sienas ungdom, som så gæstfrit tog imod den grånende barbar fra Norden, som mishandlede deres sprog. Han vil ikke nævne navne, men det navn, som lå ham mest på sinde tilhørte den unge indtagende forfatterinde og modellør, Anita Renieri. Hendes navn er intet steds at finde

¹ Paradiset X, 143-144. (Ole Meyers oversættelse, 2004)

² Oprindelig bragt i Berl. Aftenavis 16. juli 1935

Fontebrandas vand "der skulper og klukker, mumler, klunker og klager" skrev Johannes Jørgensen. Det stille vand under de lave gotiske hvælvinger har haft let ved at kalde på fantasien og minderne. (Foto sh)

i hans forfatterskab, men er flere steder hyllet i omskrivninger og tågede vendinger, som når han i Katerinabogens forord omtaler "en ung sienesiske Digterinde". I bogen *Italiensk* skriver han om en middag i Paris, hvor han er æresgæst, og hvor han i et diskret øjeblik på sit bordkort skriver det navn, som han kun tænker på og længes efter – nemlig SIENA (*Italiensk* s. 39-40). I virkeligheden var det ikke Sienas men Anitas navn, han skrev. Men det kunne han ikke godt nævne i sin bog.

Anita var den, om hvem han – igen

unavngiven – skriver i sin bog, som sad i hans stol og læste Giovanni Pascolis "Paolo Uccello", som han siden oversatte til dansk (*Pavl Fugl fra Firenze*). De to årstal, Siena 1915, Svendborg 1924, som han har føjet til i denne bog er tillige en skjult hentydning til den gæld, han synes at stå i til Anita for at have indført ham i Pascolis lyrik. – "ingen italiensk Digter [har] vidst at aflokke Hyrdefløjten blidere, mere hjærtgribende Toner" skriver Jørgensen i en efterskrift. Mange år efter hørte han endnu Anitas stemme for sig, som hun havde siddet og

Anita Renieris portrætmedaillon af Jørgensen dateret 1936 med hendes signatur, A.C.R. Dens anvendelse og skæbne er ukendt.

læst for ham, for hun var også den, som lærte ham det italienske sprog – "(fordi italiensk er Anita Renieris Sprog!)" noterer han i sin dagbog 11. marts 1914. Det var Anitas ånd, som lå bag *Pavl Fugl*. Sammen havde de haft planer om at skrive en bog om Siena, som skulle bære titlen COR MAGIS citeret efter inskriptionen over byens ene middelalderporte, Porta Camullia. Her skulle Pascolis digt også indgå. Men af forskellige årsager blev bogen ved tanken.

I 1917 noterer han i en af sine dagbøger, at han er begyndt at skrive på noget, han kalder Sienaromanen men "(som jeg omdigter til 'Fontebranda')" (Dagb. 312, 22. dec. 1917). Og hvorfor det?

I et af sine *Strejftog* til Nationaltidende skrev han i november 1913 en lille skitse, som han kaldte "En aften i Toscana".

Denne tekst genfinder man i de omtalte fragmenter til aldrig realiserede bøger og essays. De ligger i et særskilt papiromslag med titlen "Fontebranda" skrevet udenpå med Jørgensens håndskrift. De indeholder flere påbegyndte tekster bl. a. den nævnte avisskitse, som siden indgik i kapitlet "Grieg i Toscana" i bogen *Italiensk*. Selvom dette afsnit i bogen er tilegnet den italienske digter, Federigo Tozzi "in memoriam" [se Nyhedsbrev marts 2016 nr. 1], så er det Anita, der siden bliver historiens skjulte omdrejningspunkt, for det var gennem Tozzi, han lærte hende at kende. Musikafte-
nen med "Åses Død" af Grieg, som skildres i "Grieg i Toscana" oplevede han i virkeligheden den 4. november, og er i bogen dateret december 1913, før han traf Anita, men siden ønskede han at inkorporere den i en større sammenhæng, fordi det var første gang Anita trådte ind i hans eget univers. Derfor er hun vigtig for historiens indledning, selvom hun altså ikke optræder in persona.

Anita var en begavet tegner og ikke uden humoristisk sans. Hun brugte ofte Jørgensens dagbøger til sine små karakteristiske personskitser, således dette ironiske selvportræt fra 1914 Jørgensens bemærkning i dagbogen om, at hans påtænkte bog skulle være en roman passer for så vidt, som nogle af de centrale navne i "Grieg i Toscana" er opdigtede og i øvrigt også en del af hændelsesforløbet, f.eks. optræder Tozzi under navnet Lombardi. Ifølge

dagbogen skete den første kontakt med Tozzi ved, at den unge italiener sendte ham et brev med et ønske om at møde den danske digter og ikke, som i *Italiensk* ved en vis Monsieur Nisards mellemkomst. I et andet udateret notat om den planlagte bog, skriver han: "Roman. Blanding af 'egne' Oplevelser og 'en italiensk Vens' Fortællinger til 'mig'". Men tanken om, at bogen skulle skrives i romanform, holdt sig dog længere end til 1917 (jf. det ovenfor citerede dagbogsnotat fra dec. 1917), idet han så sent som i 1920 gik med tanken om at udgive bogen under pseudonymet Niels Graff. Dette navn havde han allerede benyttede som dække for sit alter ego i den lille roman Den yderste Dag fra 1897. På et udkast til titelblad fra 1920 har han under titlen Fontebranda skrevet "*Roman fra Siena*" og som motto satte han et citat af Shakespeare "Der er ej Verden udenfor Verona" – man tør godt erstatte Verona med Siena. På dette tidspunkt havde han for længst slået sig ned i Assisi og altså fysisk fundet en verden også uden for Siena.

"Sienaromanen" skulle være hans testamentement over de bevægede år i Siena, hvor hans omgang med byens unge kunstnere nær havde kostet ham hans katolske tro. Men først og fremmest skulle den være et monument over minderne om Anita, som han havde næret stærke følelser for.

Men hvorfor ændrede han mening om at kalde bogen Fontebranda, og hvilken forbindelse havde den med de mindevemo-

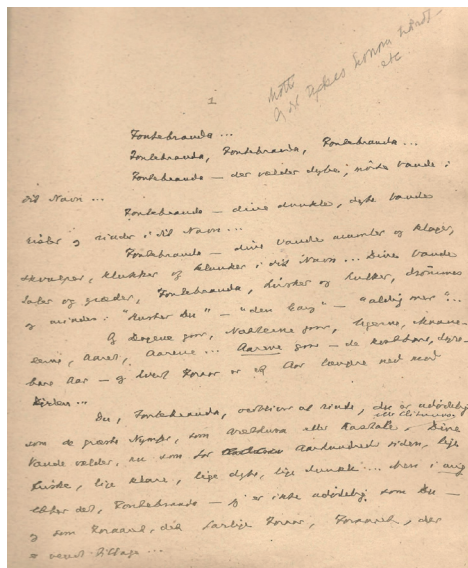
dige kapitler i *Italiensk*, der ud over "Grieg i Toscana" også omfatter forordet, "Foraarsgenfærd", og kapitlet "Francesco Malavolti"? Jørgensen bar sit lange liv igennem på en tung byrde af vemodige minder, men få var så vedholdende som dem, der knyttede sig til Sienaårene – hvor Fontebranda var kommet til at indtage en næsten mytisk rolle. I forordet til *Italiensk* åbenbarer han disse minder, som naturligvis i forkledning knytter sig til erindringen om Anita, som da han bl.a. skriver: "Det er mørkt, naar man atter kører ind ad Porta Fontebranda. Under den gamle Brønds Hvælvinger risler og mumler det dunkle Vand – og vi staar af Vognen og drikker af den hule Haand. Men det er farligt, siger de i Siena, at drikke af Fontebranda" (*Italiensk* s. 14). – han er altså ikke alene! (Fremhævelsen af ordet "vi" er min).

I Katerinabogen lader han også helgeninden drikke af brøndens vand, men her er det andre åbenbare kræfter, som nævnes, idet han skriver: "...Katerina, der fra sin tidligste Ungdom havde øst af Fontebrandas Vand, som bringer En til at miste Forstanden i menneskelig Betydning og gør En gal med den hellige Galskab, Kunstens, Poesiens, Fædrelandskærlighedens, Korsets Galskab" (Den hellige Katerina af Siena, 1915, s. 192). Disse egenskaber kan vel ikke betegnes som farlige, vel tvært imod. Når han alligevel i *Italiensk* kalder vandet farligt, er det den farlige elskovs galskab, han hentyder til. Fontebranda var blevet

synonym med hans følelser for Anita - de følelser, som så brat blev gjort til skamme en augustdag i 1914, da bruddet mellem dem skete ved hans noget kluntede anfald af jalousi og efterlod ham i et følelsesmæssigt kaos. Tilbage var nu kun minderne, som Fontebrandas navn blev synonym med.

I *Italiensk* finder vi som nævnt afsnittet om Katerinas samtidige og store beundrer, Francesco Malavolti, i hvem Jørgensen så sit eget dilemma afspejlet, kaldet mellem den spirituelle Katerina og den meget jordnære Anita. Malavolti flakkede mellem den spirituelle jomfru, Katerina, og sin særdeles kødelige elskerinde. Billedet er så realistisk, så han endog lader Anitas bolig i Siena være den lokalitet, den elskovsforstyrrede Malavolti forgæves løber panden imod.

Tanken og ideen med bogen var længe undervejs flere år efter, at han havde forladt Siena. Det omtalte papiromslag røber ved tre dateringer den langsomme proces med manuskriptet – "Assisi 2. 9. 1920. Assisi 22. 9. 1921. Assisi 22. 9. 1932. Grunden til de sammenfaldende datoer er uvis, og *Italiensk* udkom altså i 1932 og må vel i realiteten betragtes som efterdønningerne efter den påtænkte "roman". Han var mange år om at bearbejde erindringsstoffet og minderne til udgivelse. Anita, som bedst kan karakteriseres med et nyere dansk begreb som kulturkristen, havde ved hans betagelse og hendes uskrømtede beundring for ham, grebet særdeles forstyrrende ind i hans eksistens og livsholdning. I et lille løst

Manuskriptark til et af de første udkast til digtet om Fontebranda, der var tænkt som indledning til bogen/romanen om Siena.

notat fra 11. dec. 1914 (altså efter bruddet med hende) klager han således: "Ofret – Familie, Børn, Hjem, Fædreland – og den sidste Trøst (thi Religionen drev mig bort fra Anita) alt er ofret – og saa falder jeg fra – det er Lønnen".

Den påtænkte roman blev altså ikke realiseret – eller kun i mindre bidder under andre titler og kun indledningsdigtet, som altså ikke kom med her, kom til at bære Fontebrandas navn. Det er også tænkeligt, at de bevarede skitser til bogen var bestemt til at indgå i det oprindelige tænkte bind 7 af *Mit Livs Legende*, hvor (efter pagineringen) det første afsnit netop skulle bære titlen COR MAGIS. Bind 7 i erindringsværket blev af forskellige grunde

stærkt omarbejdet. Manuskriptet indeholder så til gengæld alt det, Jørgensen i sine vemodige minder knyttede til stedet, og som i al sin hjerteskerende kvide henviser til minderne om Anita. Lad være, at han var en gift mand med syv børn og over dobbelt så gammel som hende, men han havde mistet sin familie og måtte leve et liv i udlændighed, medens krigen hærgede Europa. Ifølge dagbøgerne udviklede forholdet til Anita sig dog aldrig til et fysisk forhold, og det er måske netop grunden til det ulægelige sår, længslen efter hende efterlod. Lederen på Institut Catholique i Louvain, Msgr. Simon Deploige, havde tilsyneladende opfattet en speciel karakterbrist hos Jørgensen, da han en dag havde sagt til ham: "Naar du har naaet noget, bryder du dig ikke om det!" (bl.a. dagb. 264, 1. maj 1914). Men Jørgensen var sig denne brist særdeles bevidst, og Deploiges ord havde sat sig spor i hans samvittighed, da han adskillige steder i dagbøgerne citerer dem. Han var en ensom men omsværmet mand og et let bytte for kvindelig påvirkning, som det ikke skortede på. Ordene, som i dette lys fører os ind i hans forpinte verden taler sit tydelige sprog, som når det i digtet Fontebranda hedder:

"Du, Fontebranda [...] du kender ikke til Menneskers Længsel og Menneskers Vemod, til hin seen sig tilbage, der gør, at 'Livets Lyst bortklang'. Thi du er udødelig, Fontebranda, som

de græske Nymfer, som dine Søstre Arethusas og Hippokrene eller som den latinske Clitumnus. Men i mig ebber det, Fontebranda! – i mig, i min Natur er intet evigt Væld. Jeg fornyes ikke evigt som du – og som Foraaret – det farlige Foraar – Foraaret, der netop i Dag vender tilbage ..."

(*Orion over Assisi*, 1959 s. 164)

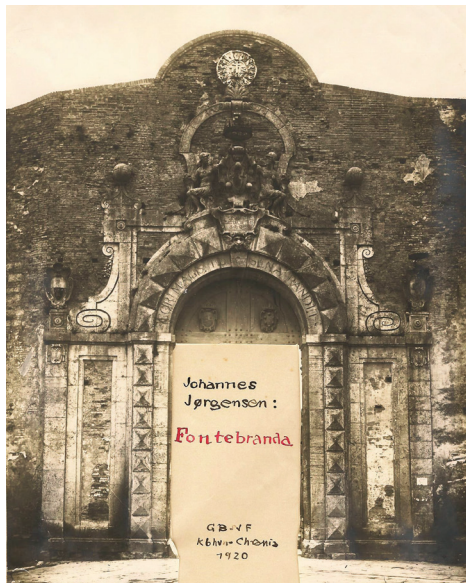
Hans minder kom til at blokere for bogprojektet. Måske ville den også have været for åbenhjertig og være blevet misforstået af et publikum, som ofte søgte argumenter imod hans omvendelse eller opbyggelse i hans religiøsitet. Anitas navn nævnes ingen steder, ligesom siden Andrée Carofs navn heller ikke findes nogen steder i hans litteratur. Det var for ømtåleligt et emne at skrive om. Hvad der altså oprindeligt var tænkt som en roman endte partielt som løse kapitler i *Italiensk*, der tilmed også handler om andet end Italienske emner. I sin dagbog 22. december 1917 skriver han: "... men Arbejdet lykkes ikke". Det var i 1917, og først to år efter i 1919 skrev han digtet om Fontebranda. Så længe lå det og ulmede i ham uden at ville forløses hverken som roman eller som erindringsbog.

Siden blev han forsonet med Anita, men forholdet blev aldrig til forårsminder igen; Anita, som var blevet gift med billedhuggeren Fulvio Corsini, har efterladt sig nogle få breve i Johannes Jørgensens brevsamling.

Hun døde to år før Jørgensen i 1954.

Grunden til, at Anita kom til at indtage en nærmest mytisk position i Johannes Jørgensens erindring var sandsynligvis, at hun var kommet til at personificere en romantisk blanding mellem Katerinas middelalderlige uvirkelighed og uopnåelige åndelige ideal og forløseren af hans indføring i italiensk poesi. Der har været en vis tendens til at se Andrée Carof afspejlet i Jørgensens fremstilling af Katerina, men det er forkert³. Det var Anita, ikklædt Katerinas uopnåelighed, som stod for ham som hans livs romantiske-kryptiske ideal. De var begge lige uopnåelige for ham.

Tilbage står så spørgsmålet om, hvorfor bogen/romanen aldrig blev til noget. Som anført i begyndelsen af denne artikel ligger der i Jørgensens arkiver adskillige påbegyndte manuskripter til aldrig fuldførte værker og løse sedler med citater til senere brug. Men det, der adskiller ideen til romanen om Siena fra de andre manuskriptfragmenter er, at det netop skulle have været en roman, vel bygget over egne oplevelser, men som i grunden ville blive for personlig. Et lille udkast til et titelblad med overskriften "Fontebranda" dateret den 13. feb. 1920 bærer en undertitel "Brændte Skibe" og her under "Erindringer fra Norden, V.F.S. [Vejle Fjord Sanatorium], Stockholm. De lyse Nætter,

Johannes Jørgensen kreerede selv et udkast til sin påtænkte roman, som på omslaget skulle vise Porta Camullia. Det er, som så meget omkring dette emne påført årstallet 1920. På dette forlæg er det endnu hans eget navn, der står som forfatternavn

ak, de lyse Nætter". Denne kryptiske tilføjelse dækker også over et sværmeri fra foråret 1912, som også havde sat sig vemodige spor i hans erindring. Hvis han ikke kunne tale åbenlyst om sin omgang med Anita og hvem der ellers havde gjort indtryk på ham, blev der jo intet tilbage at skrive om. Det er derfor ikke uden grund, at erindringsværkets 7. bind ender i Siena 1913-14. Endelig var processen efterhånden blevet så indviklet og kompliceret og kom tilmed til at strække sig over

³ W. Glyn Jones: *Johannes Jørgensens modne år*. 1963. S. 37. Glyn Jones er dog undskyldt i denne fejlsluttelse, da det kun er dagbøgerne, som åbenbarer de faktiske forhold. De blev først frigivet i 2006.

adskillige år, at lysten til at skrive den nu, hvor arbejdet med livslegenden var i gang, havde fortaget sig. I stedet spredte han fragmenter af sin historie rundt andre steder i forfattereskabet, så alt, hvad han turde sige om den sag, nu måtte være sagt. Det er heller ikke uden grund, at erindringsværket påbegyndtes i denne periode. Digtet om Fontebranda ønskede han ikke offentliggjort før efter sin død, så kunne man til den tid mene om det, hvad man ville. Det blev så trykt i Berlingske Tidende 30. maj 1956 dagen efter hans død sammen med Emil Frederiksens nekrolog over ham, og indgik i 1959 tillige i bogen Orion over Assisi. Emil Frederiksen skriver efter at have berettet om, hvordan han under et besøg i Assisi i 1948 havde fået overdraget manuskriptet til digtet: "Det er skrevet i Paris, August 1919, kort efter den vanskelige Provisoriske Afslutning af "Mit Livs Legende", der udkom samme Aar under Titlen "Guds Kværn". (Berl. Tidn. 30.5.1956)

På trods af, at den unge Andrèe Carof

var trådt ind i digterens liv allerede i sommeren 1914, medens venskabet med Anita var på sit varmeste, og hun efterhånden fik en stabiliserende indflydelse på hans liv, kunne han i 1920 skrive digtet "Der er en Brønd, som rinder":

Der er en Brønd, som rinder
og risler Nat og Dag –
den risler lutter Minder
som dybe Hjerteslag.
Og lytter Du i Natten
ved Maaneskin dertil,
da maa Du bittert græde
for hvad ej mer er til.

Disse linjer indeholder alt det, som enhver rislende brønd var for ham og ikke mindst Fontebranda, og de svarer ganske godt til ordene i digtet om den gamle brønd i Siena, skønt den Lind, som her hvælv sig over brønden er gjort af sten. Men det er i så fald ikke første gang, han litterært former en anden virkelighed. Der hersker da næppe heller tvivl om, at det også her har været forfatterens hensigt.

Henvisninger:

Johannes Jørgensen: *Goethebogen*. 1949

Johannes Jørgensen: *Den hellige Katerina af Siena*. 1915

Johannes Jørgensen: *Der er en Brønd, som rinder*. 1920

Johannes Jørgensen: *Italiensk*. 1932

Johannes Jørgensen: *Axen Assisi-Salzburg*. 1938.

Johannes Jørgensen: *Orion over Assisi*. 1959

Inge Lise Rasmussen Pin: *Johannes Jørgensens veje omkring Siena*. 1989

Utrykte dagbøger på Det Kgl. Bibl. København.

W. Glyn Jones; *Johannes Jørgensens modne år*. 1963

den2radio har produceret 4 udsendelser om Johannes Jørgensen. Udsendelserne kan findes på nedenstående opslag:

1. del: Stig Holsting:

<http://den2radio.dk/udsendelser/johannes-jrgensen-1/>

2. del: Stig Holsting:

<http://den2radio.dk/udsendelser/johannes-jrgensen-2/>

Henrik Wivel: den2radio.dk/udsendelser/mit-livs-legende

Kirsten Rønn: <http://den2radio.dk/udsendelser/johs-jrgensen-og-komponisterne>

GENERALFORSAMLING 2017

Lørdag den 4. november

Dagsorden og program vedlagt bladet

Fra årets meget velbesøgte sommermøde ses her programmets bidragsydere.

Fra v.
Henrik Denman,
Knud Bjarne Gjesing,
Stig Holsting,
Kirsten Rønn
og pianisten
Arne Christensen.